

tem pak určena datem 18. listopadu 1935 (č. 25). Tyto chyby lze opět přičíst na vrub jen nepozornosti při závěrečných korekturách české verze knihy, protože ve francouzském originálu byla použita poněkud jiná fotopříloha.

Tyto kritické poznámky rozhodně nemají být nějakým samoučelným hledáním chyb v rozsáhlém textu (knihy má 372 stran), spíše jen upozorněním na to, jak důležitá je závěrečná redakční práce s textem, zvláště pak při překladech odborného díla z cizího jazyka. Dokáže ho jak vylepšit, tak v některých případech kvalitu práce i zbytečně trochu snížit. Přitom lze konstatovat, že celková příprava textu byla dobrá, překlepů a podobných nedostatků je v celém textu málo, což jen umocňuje celkově dobrý dojem z celé knihy.

Knihy je čtivě psaná a také přehledně členěná. Je znát, že vychází z autorova dlouhodobého zájmu a že vznikla na základě mnohaletého archivního výzkumu a důkladné znalosti české i zahraniční literatury k tématu. Jako přehledová práce poskytuje jak českému, tak zvláště pak zahraničnímu čtenáři plastický a v některých oblastech i poměrně detailní obraz o životě a činnosti Edvarda Beneše a tím zároveň i o českých (československých) dějinách první poloviny 20. století v nezbytných souvislostech. A to vůbec není málo. Tato práce francouzského historika tak podle mého názoru přes všechny nedostatky rozšířila počet celkově zdařilých monografií, jež byly v posledních letech Edvardu Benešovi věnovány.

Richard Vašek

DUŠAN KOVÁČ, MILOŠ ŘEZNÍK, MARTIN SCHULZE WESSEL (eds.) *Paměť – expozice – ukládání. Muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu*, Praha: Česko-německá komise historiků 2017, 177 s.

Obálka knihy *Paměť – expozice – ukládání* zobrazuje budovu Muzea slovenského národního povstání, kterou proudí návštěvníci, a to zejména rodiny s dětmi. Modrošedé tónování fotografie pak zdůrazňuje architekturu budovy: dva oddělené bloky spojené subtilním skleněným mostem a sousoší Jozefa Jankoviče *Oběti varují*. Jak se vystavují tragické dějiny v českých, německých a slovenských muzeích? Jaký vliv mělo střídání politických režimů na dějiny muzejních institucí? Jak by mělo vypadat muzeum poválečného vyhnání Němců? To jsou základní otázky, které předkládá sborník vydaný Masarykovým ústavem Akademie věd a Česko-německou komisí historiků.

Konceptuální rámec a východiska knihy představuje trojice editorů v úvodní studii. Současnou situaci muzeí charakterizují její autoři jako rozkročenou mezi moderní historií muzea jako významné instituce předávající historická

vyprávění v modu historicismu 19. století a prezentismem pozdní moderny, ve kterém podle nich historie nabývá modu trávení volného času, zábavy a odpočinku – činnostech spojených s muzei zejména v oblasti turistického ruchu. Muzeum je sice stále vzdělávací institucí, ale zároveň také významným faktorem regionálního rozvoje a plánování. Posledním určujícím rysem současné situace muzeí pak je změna chápání muzejního předmětu. Ten již nenes jediný pevný význam, nýbrž stává se součástí komunikačních situací, které vznikají v expozici. S tím pak souvisí větší orientace na návštěvníka, který má být tím, kdo vytváří v muzeu význam. Tím, že se muzea úspěšně etablovala v podmínkách pozdně moderní konzumní společnosti, jsou nejen často plná návštěvníků, ale také – jako významní aktéři na poli historické kultury – důležitými objekty výzkumu.

S touto pozicí také souvisí řada problémů, s nimiž se muzejní instituce musejí vyrovnávat. Prvním z nich je podle autorů úvodní studie hodnocení činnosti muzea: úspěch již nespočívá v množství akvizic a jejich katalogizaci a konzervaci, ale v množství interakce s návštěvníky. To může vést až k „interaktivisticko-multimediálnímu formalismu“ (s. 12) či zploštění činnosti muzea na počet prodaných vstupenek. Autoři také upozorňují na napětí mezi komunikačním pojetím muzea a normativitou. Otevření se návštěvníkovi předpokládá demokratizaci ve vytváření historického významu v expozici, na druhou stranu lze jen těžko mluvit o úplné rezignaci na zprostředkování konkrétního narativu. Dobře je to vidět na muzeích věnovaných tragickým událostem dějin, u kterých si lze jen stěží představit absenci hodnotově nezakotveného historického vyprávění. Ostatně když v podtitulu knihy stojí „muzealizace dějin“ pak těmito dějinami jsou právě dějiny tragické či traumatické, které se odehrály v česko-německo-slovenském prostoru. Autoři se hlásí k přístupům komparativních dějin a *histoire croisée*. Do centra pozornosti se tak dostává zejména multietnický rozměr dějin a jejich muzejní prezentace.

První dvě studie se z různých perspektiv věnují židovským muzeím. Jan B. Potthast představuje příběh vzniku protektorátního Ústředního židovského muzea a jeho spojení s tragédií holokaustu. Potthast představuje proces nakládání s majetkem deportovaných Židů, který předcházela vzniku obrovské sbírky judaik, která na konci války zůstala po muzeu a zároveň tvořila jakýsi „nezamýšlený pomník holokaustu“ (s. 37) a zasazuje ho do kontextu nacistických ideologických výstav. Nejmladší kapitolou vývoje židovských muzeí se zabývá Katalin Deme, když srovnává vývoj pražského a bratislavského židovského muzea po roce 1993. Autorka nabízí kritickou perspektivu na způsob prezentace židovských dějin z perspektivy *histoire croisée*, když poukazuje na etnocentrismus expozic a strukturalistické pojetí kultury jako jednodílného uzavřeného celku (např. s. 45 a 52). I třetí studie se vztahuje k nacistické vy-

hlazovací politice. Boris Böhm v něm informuje o stavu výzkumu nacistických vražd duševně nemocných lidí a poukazuje na vliv Památníku Pirna-Sonnenstein na bádání v této oblasti.

Odras vývoje česko-německých vztahů ve sbírkách Oblastní galerie v Liberci popisuje ve svém textu Anna Habánová. I v zásadě velmi obecný lineární popis vývoje sbírky ukazuje, že akviziční činnost a příběhy jednotlivých artefaktů jsou plodným a dosud nepříliš využitým polem pro výzkum. Součástí česko-německých vztahů se tak stává třeba vyřazování děl německých autorů v období státního socialismu či první výstavy německých autorů po roce 1989. Do Bratislavy se vrátíme v příspěvku Eleny Kurincové a Eleny Mannové, které se věnují muzealizaci dějin Bratislavy z perspektivy multietnického rozměru dějin města. Studie poukazuje na kontinuity a diskontinuity v zaměření expozic, vystavování konkrétních předmětů i v individuálních kariérách muzejních pracovníků. Ilustrativní pro vývoj Muzea města Bratislavy jsou zejména příběhy měnící se prezentace tzv. hurbanovských zástav nebo pořádání explicitně politických výstav i po roce 1990.

Specifickou sadu představuje trojice textů, vztažených k aktuálním muzejním ne/realizacím souvisejících s poválečným vyhnáním Němců. Text Marity Kraussové je koncepčním textem Sudetoněmeckého muzea v Mnichově, který byl schválen, ale nakonec nerealizován – jak čtenáři prozrazuje poznámka pod čarou. Koncept popisuje „přeshraniční pamětnický projekt“, který je založen na centrálním pojmu „soužití“. Jeho důležitým rysem je zaměření se na širší historiografické rámce než pouze na vyhnání. O pojetí tématu asi nejlépe svědčí sada pojmů, které označují strukturu zamýšlené expozice: vlast, hranice, lojalita, migrace, zlom a výměna. Po něm následuje stať Kristiny Kaiserové a Miroslava Kunštáta o způsobech institucionalizace paměti na česko-německé vztahy. Projekty Sudetoněmeckého muzea a Muzea německy mluvících obyvatel českých zemí v Ústí nad Labem se tu ocitají v kontrastu k expozici Národního muzea na Vítkově. Základním rozlišovacím kritériem pro jejich srovnání je multiperspektivita v kontrastu vůči do sebe zahleděnému národnímu metanarativu. Posledním textem z této sady jsou Koncepční úvahy k výstavám nadace Útěk, vyhnání, smíření. Kolektiv autorů zde polemizuje s nivelizujícím převáděním všech nucených migrací na jednoho společného jmenovatele a předkládá topograficky založený přístup, který má potenciál zahrnout místní specifika a dynamiku vztahů mezi oběťmi a pachateli.

Poslední dva texty vrací čtenáře zpět na Slovensko. Ivan Kocák a Marek Sýrný si ve své analýze obrazu Němců v expozicích Muzea Slovenského národního povstání všimají souvislosti mezi převládající ideologií a muzejním obrazem Němců. I přes detailní popisy přírůstků nových objektů do expozic studie nabízí spíše potvrzení očekávaných změn v souvislosti s vývojem politických

dějin. Tuto monokauzální závislost ilustruje vysvětlení minimálních změn v expozici z roku 1992 – důvodem je krátký čas od roku 1989, a muzeum tedy nemělo dostatek času „objektivizovat“ své expozice. Poslední text se zabývá historií německého muzejnictví na Slovensku. Michal Schvarc v něm taktéž zdůrazňuje roli ideologických tlaků, ovšem na rozdíl od předchozí studie tyto tlaky pojmenovává i v současném kontextu. Společným znakem obou textů pak je jejich tendence apelovat na co nejkompexnější pojetí vzájemných vztahů mezi různými etnickými skupinami v muzejních expozicích.

Paměť – expozice – ukládání v zásadě nabízí mimo úvodní studii tři typy výzkumů: dějiny konkrétního muzea nebo sbírky, výzkum způsobů prezentace vybraného historického tématu nebo společenské skupiny v expozicích a také aktuální koncepční texty vztahené k transnacionálním muzejním projektům. Skrze tuto klasifikaci studií obsažených v knize se nabízí jedno z jejích možných čtení, kterým je otázka po tom, jak se mohou historici vztahovat k muzejní tematice. Jde jen o jedno z nepopsaných „bílých míst“ soudobých dějin, které mají historici podrobně popisovat, nebo jsou muzejní expozice a archivy specifickým pramenem k novým výzkumným polím, která by jinak zůstala uzavřena odbornému výzkumu? S druhou možností by pak souvisela potřeba integrace specifických pojmů například z muzejních studií (*museum studies*) do historického výzkumu muzeí. A v neposlední řadě v knize vystupují historici jako spoluautoři expozic a aktéři polemik mezi různými přístupy k vystavování tragických dějin.

Právě koncepční texty vztahené k projektům budoucích muzeí představují specifickou vrstvu anotované publikace. Přestože jsou tyto texty již téměř deset let staré, přinášejí do knihy osvěžující vhled do kurátorského způsobu uvažování. V českém prostředí není zvykem cíleně, natož pak pravidelně vydávat kurátorské texty či teoretická pojednání ve vztahu k vystavování soudobých dějin. Zařazení těchto textů do knihy ukazuje, že jde o podstatnou součást diskuse o společenské roli muzea, jeho vztahu k aktuálnímu stavu poznání i převažujícím návštěvnickým praktikám a edukačním konceptům. Zvláště ve vztahu ke komplikovaným dějinám česko-německo-slovensko-židovských vztahů je publikování koncepčních textů velmi záslužným počinem směřujícím k obohacení a demokratizaci debat o vystavování soudobých dějin.

I když některé studie pojmají muzeum jako pouhý nosič historických narativů, z publikace je zřejmé, že muzea jsou aktéry historické kultury „ušpiněnými“ od politiky, ekonomiky či zábavy. Takto jsou nejen mnohem uvěřitelnější, ale také lákavější jako předmět výzkumu. Pro zájemce o výzkum muzeí v českém a středoevropském kontextu je tato kniha neopominutelnou četbou, která nabízí jak nezbytný teoretický rámec v úvodní studii, tak empiricky orientované výzkumy a v neposlední řadě i koncepční texty, které ukazují muzea v celé je-

jich komplexnosti. Muzea tak lze díky knize vidět nejen jako místa prezentace *histoire croisée*, ale také jako součást složitých vztahů, které spoluutvářejí rámce pro jejich fungování.

Václav Sixta

JOHANNES GLEIXNER, „Menschheitsreligionen“. T. G. Masaryk, A. V. Lunačarskij und die religiöse Herausforderung revolutionärer Staaten. (Religiöse Kulturen im Europa der Neuzeit, Band 9), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2017, 269 s.

V desetiletích kolem roku 1900 se evropští intelektuálové jen výjimečně shodli na nějakém společném sdělení či poselství. O všeobecné společenské krizi ovšem hovořili ve vzácném souladu. Integrální součástí tematicky široce rozkročených kontinentálních diskusí o vnitřních pnutích a otřesech soudobé společnosti a myšlení, které probíhaly napříč národy, politickými tábory, světonázorovými proudy a filozofickými školami, byla vedle sociální otázky také *otázka náboženská*. Náboženství, jeho původ, budoucnost a přítomná či budoucí role v reformních a utopických projektech ideálního nebo alespoň adekvátního uspořádání společnosti byla frekventovaná témata evropských intelektuálních kruhů. Do jejich myšlenkového světa nás uvádí publikace německého historika Johannese Gleixnera s názvem „*Náboženství lidstva*“. T. G. Masaryk, A. V. Lunačarskij a náboženská výzva revolučních států, která je čtvrtým příspěvkem k evropským komparativním intelektuálním dějinám.

Východiskem Gleixnerovy monografie je přesvědčení, že pro ústřední sledované téma – představy intelektuálů o náboženství – existoval společný evropský referenční rámec odborných debat, který přinejmenším od konce 19. století překračoval hranice dílčích států. Monografie hledá odpovědi na několik okruhů vzájemně provázených otázek, z nichž nejdůležitější si klade autor hned v úvodu: „Co se stane, když se náboženství intelektuálů musí dělat vážně?“ Onou seriózností myslí autor především vztah intelektuálů k dichotomii náboženství a politika a k politizaci náboženských představ a programů. Právě politizace náboženských představ a požadavků evropských intelektuálů činí z Gleixnerovy publikace důležitý příspěvek k dějinám myšlení středovýchodní Evropy, nikoliv jen efemérní kamínek v mozaice periferních témat intelektuálních dějin. Význam, jaký měly náboženské diskuse přelomu století ve školské, kulturní a vůbec vnitřní politice raného Československa a Sovětského svazu, dává Gleixnerovi za pravdu a činí z jeho práce povinnou četbu pro všechny zájemce přinejmenším o dějiny revolučních období obou zmiňovaných států. Ačkoliv jsou již v názvu monografie akcentována jména Masarykovo